

حقوق مالیه عمومی

نویسندگان:

دکتر ایرج حسینی، استاد آبادی

خسرو کدخدایی

مجید احمدی

۱۳۹۷

حسینی صدرآبادی، ایرج، ۱۳۴۶ -

حقوق مالیه عمومی / نویسندگان ایرج حسینی صدرآبادی، خسرو کدخدایی، مجید احمدی؛
ویراستار مرتضی رنجبر.

مشخصات نشر: شیراز: همارا، ۱۳۹۷

مشخصات ظاهری: ۲۱۸ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۱۲۸-۰۳-۲

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

موضوع: مالیه عمومی -- قوانین و مقررات -- ایران

شناسه افزوده: کدخدایی، خسرو، ۱۳۵۰ -

شناسه افزوده: احمدی، مجید، ۱۳۵۲ -

رده کتبی: ۱۳۹۷ ح۷/ح۵ KMH۳۵۲۶

رده دبویی: ۳۴۳/۵۸۳

شماره کتبی شناسه ملی: ۵۲۱۱۹۵۹

انتشارات همارا

شیراز-خلکه گاز-کوچه ۱۱

تلفن: ۳۲۲۶۲۴۲۹-۳۲۸۷۶۹۳-۰۲۱۱۲۸۷۶۹۳-۰۲۱۱۲۸۷۶۹۳
www.hamaratil.ir

نوبت و سال چاپ: اول، ۱۳۹۷

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۱۲۸-۰۳-۲

ناظر چاپ: مریم رهبر

صفحه آرا: مرتضی رنجبر

ویراستار: مرتضی رنجبر

طرح جلد: مرتضی رنجبر

لیتوگرافی و چاپ: برگزیدگان

قیمت: ۲۵۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

عنوان صفحه	
پیشگفتار	۱۱
فصل اول: کلیات	۱۳
مبحث اول: علم مالیه	۱۳
گفتار اول: مفاهیم و تعاریف	۱۳
موضوع علم مالیه	۱۴
تعریف علم مالیه	۱۵
تعریف مالیه عمومی	۱۷
موضوع مالیه عمومی	۱۷
فایده مالیه عمومی	۱۷
گفتار دوم: جایگاه حقوق مالی در تقسیمات علم حقوق	۱۸
رابطه علم مالیه با سایر علوم	۱۹
علم حقوق	۱۹
علم اقتصاد	۲۰
علوم سیاسی	۲۰
اهمیت مالیه عمومی	۲۰
مبحث دوم: تاریخچه	۲۳
گفتار اول: پیشینه و تحولات مالیه عمومی و مکاتب	۲۳
الف- دوره باستان	۲۳
ب- مکتب سوداگران (مرکانتیلیسم)	۲۴
ج- مکتب فیزیوکرات‌ها	۲۵
د- مکتب کلاسیک‌ها	۲۵
ه- مکتب سوسیالیسم	۲۶
گفتار دوم: پیشینه و تحولات مالیه عمومی در ایران	۲۸
بخش اول: ایران باستان	۲۸
الف- ماد	۲۸

۲۹	ب- دوره هخامنشیان
۳۰	پ- سلوکیان (۲۵۰ - ۳۱۲ ق.م)
۳۱	ت- قوم پارت، اشکانیان (۲۵۰ ق.م - ۲۲۶ ب.م)
۳۲	ث- دوره ساسانیان (۲۲۶ ق.م - ۶۵۲ ب.م)
۳۴	بخش دوم: قرون وسطی (قرن چهارم میلادی تا قرن پانزدهم)
۳۴	اروپا در قرون وسطی
۳۵	ایران
۳۵	ظهور اسلام
۳۷	مغول، رقیان
۴۱	افشاریه (نادرشاه) ۱۷۴۷-۱۷۳۲ میلادی)
۴۲	زندیه (کریم خان) (۱۷۵۰-۱۷۹۶ میلادی)
۴۲	بخش سوم- عصر جدید از اواخر قرن نوزدهم تا ...
۴۴	اروپا بر سر دو راهی
۴۶	جنگ جهانی اول (۱۹۱۸-۱۹۱۴ میلادی)
۴۷	ایران- سال‌های از دست رفته
۴۷	از سلطه قاجار تا انقلاب مشروطه
۴۷	منابع درآمد دوران قاجار
۵۰	ایران از سال ۱۲۷۳ شمسی تا بهمن‌ماه ۱۳۵۷
۵۵	فصل دوم: مالیه عمومی در اسلام
۵۵	مبحث اول: منابع مالی
۵۵	گفتار اول: منابع مالی دولت اسلامی
۶۴	منابع مالی ثابت دولت اسلامی
۶۵	اخذ مالیات در اسلام
۶۶	احکام امضایی اسلام
۶۷	احکام تأسیسی اسلام
۷۰	گفتار دوم: ضرورت اخذ مالیات از بدیهیات اولیه تشکیل حکومت اسلامی
۷۲	تعیین مالیاتی که در زمان پیامبر سابقه نداشت
۷۳	وضع مالیات مستقیم

۷۴	تعیین مالیات برای حفظ نظام
۷۵	بحث مالیات و پاسخی بر اتهامات و اشکالات
۷۶	مالیات عامل پیوند مردم و نظام
۷۷	فتوای امام خمینی در رابطه با خدمت به حکومت طاغوت
۷۸	دو نوع مقررات در اسلام
۸۰	رابطه علیت مالیات و مشروعیت حکومت
۸۲	مبحث دوم: مالیه عمومی در اسلام
۸۲	گفتار اول: مالیه عمومی در اقتصاد اسلامی
۸۴	قلمرو مباحث مالیه عمومی در اسلام
۸۴	جایگاه دولت در تفکر اسلامی (اهداف)
۸۵	ضرورت وجود دولت
۸۸	منشأ اختیارات دولت
۸۹	اهداف کلی نظام اسلامی
۹۰	عدالت اجتماعی
۹۰	استقلال
۹۱	رشد فرهنگ، اخلاق و علم و داناتی
۹۱	امنیت داخلی و امنیت مرزها
۹۲	گفتار دوم: منابع مالیه عمومی در اسلام
۹۲	الف- زکات
۹۶	ب- خمس
۹۸	ج- رابطه خمس و زکات با مالیات
۱۰۰	د- انقال و فیه
۱۰۲	ه- جزیه و خراج
۱۰۳	و- سایر درآمدها
۱۰۵	فصل سوم: درآمدها و هزینه‌ها
۱۰۵	مبحث اول: درآمد
۱۰۵	گفتار اول: انواع درآمد
۱۰۶	استقراض

۱۰۷	استقراض داخلی
۱۰۷	استقراض خارجی
۱۰۷	خزانه‌داری کل
۱۰۷	گفتار دوم: منابع درآمد
۱۰۷	درآمد و سایر منابع تأمین اعتبار دولت
۱۰۹	اصل جامعیت
۱۱۰	اصل تخصیص و اصل عدم تخصیص
۱۱۳	اصل تخصیصی به‌دن درآمدها
۱۱۴	مبحث دوم: منابع درآمدی دولت و هزینه‌ها
۱۱۴	گفتار اول: منابع درآمد دولت
۱۱۴	درآمد املاک - دارایی اختصاصی دولت
۱۱۵	درآمد مالیات‌ها
۱۱۵	قروض عمومی
۱۱۷	درآمد عملیات بانکی و پولی
۱۱۷	درآمدهای عمومی دولت
۱۱۸	دریافتی‌های عمومی دولت
۱۲۱	گفتار دوم: هزینه‌ها
۱۲۱	تعریف هزینه
۱۲۲	رده‌بندی هزینه‌ها
۱۲۲	نوع یا مواد هزینه
۱۲۳	فصل‌های هفتگانه هزینه
۱۲۳	روند پرداخت هزینه‌ها
۱۲۵	حساب تنخواه‌گردان
۱۲۵	مخارج عمومی
۱۲۹	فصل چهارم: حقوق مالیاتی
۱۲۹	مبحث اول: اصول حقوقی حاکم بر مالیات‌ها
۱۳۰	گفتار اول: مقررات حقوقی حاکم بر وضع و اجرای مالیات‌ها
۱۳۰	الف- ویژگی‌های عمومی حقوق مالیاتی

۱۳۳	ب- قلمرو اجرای قوانین مالیاتی در زمان و مکان
۱۳۴	گفتار دوم: اختیارات دستگاه مالیه در مرحله تشخیص و وصول مالیات
۱۳۴	الف- اختیارات مالیه در مرحله تشخیص
۱۳۶	ب- اختیارات دستگاه مالیه در مرحله وصول
۱۴۱	مبحث دوم: اصول تنظیم و تدوین قوانین مالیاتی
۱۴۴	گفتار اول: انواع مالیات
۱۴۷	گفتار دوم: منابع سیدگی به اختلافات مالیاتی
۱۵۱	گفتار سوم: شرای عالی مالیاتی
۱۵۹	فصل پنجم: بودجه
۱۵۹	مبحث اول: تاریخچه و ویژگی بودجه
۱۵۹	گفتار اول: تاریخچه بودجه در ایران
۱۵۹	اولین دوره مجلس شورای ملی (تقنینیه، ۱۲۸۷ تا ۱۲۸۸ شمسی)
۱۶۰	دومین دوره مجلس شورای ملی (تقنینیه، ۱۲۸۸/۸ تا ۱۲۹۰ شمسی)
۱۶۱	سومین دوره مجلس شورای ملی (۱۳ آذر ۱۲۹۳ تا ۲۲ خرداد ۱۲۹۴ شمسی)
۱۶۲	چهارمین دوره مجلس شورای ملی (اول تیرماه ۱۳۰۰ تا خرداد ۱۳۰۲ شمسی)
۱۶۳	گفتار دوم: ویژگی‌ها و انواع بودجه
۱۶۶	انواع بودجه
۱۶۷	گفتار سوم: اصول حاکم بر تهیه و تنظیم و اجرای بودجه
۱۶۷	الف- سالانه بودن
۱۶۸	ب- تعادل بودجه
۱۷۰	ج- جامعیت بودجه
۱۷۰	د- وحدت بودجه
۱۷۱	ه- تخصیص بودجه
۱۷۳	مبحث دوم: مراحل بودجه
۱۷۳	گفتار اول: تهیه و تنظیم بودجه
۱۷۳	الف- مکانیسم اداری تهیه و تنظیم بودجه
۱۷۴	۱- پخشنامه بودجه
۱۷۵	۲- دفتر بودجه در دستگاه‌ها

۱۷۶	ب- مکانیسم فنی تهیه و تنظیم بودجه
۱۷۷	۱- پیش‌بینی درآمد
۱۷۹	۲- برآورد هزینه‌ها
۱۸۰	طبقه‌بندی بودجه‌های بر حسب وظائف و برنامه‌ها در بودجه دولتی ایران
۱۸۰	گفتار دوم: تصویب بودجه
۱۸۱	الف- ویژگی‌های لایحه بودجه
۱۸۲	ب- ویژگی‌های قانون بودجه
۱۸۴	گفتار سوم: اجرای بودجه
۱۸۴	الف- اصول عمومی اجرای بودجه
۱۸۴	۱- ابراج بودجه
۱۸۴	۲- تخصیص اعتبار
۱۸۵	۳- تبادل موافقت‌نامه
۱۸۵	ب- اجرای بودجه در دستگاه‌ها
۱۸۵	۱- اجرای بودجه از لحاظ جاری
۱۸۹	۲- اجرای بودجه از لحاظ حساب‌داری، عمل پرداخت»
۱۹۱	۳- خزانه
۱۹۵	گفتار چهارم: نظارت بر اجرای بودجه
۱۹۵	الف- مفهوم نظارت
۱۹۶	ب- انواع نظارت
۱۹۶	۱- نظارت اداری
۱۹۷	۲- نظارت پارلمانی
۲۰۰	۳- نظارت قضائی
۲۰۶	اجرای احکام دیوان محاسبات
۲۰۶	ماهیت و قلمرو کنترل قضائی

پیشگفتار

موضوع علم مالیه را به‌طور کلی بررسی دخل و خرج دولت دانسته‌اند، بدین توضیح که فعالیت‌های دولتی متضمن مخارجی است و دولت برای پرداخت آن‌ها نیاز به درآمدهایی دارد. قسمتی از این درآمدها در اختیار افراد است و دولت به طرق مختلف برای تأمین هزینه‌های خود از آن استفاده می‌کند. به این اعتبار علم مالیه را علم نحوه تقسیم مخارج عمومی بین شهروندان تعریف نموده‌اند.

قلمرو علم مالیه به نقش دولت در زندگی اقتصادی و اجتماعی بستگی دارد و مطالعه آن همگام با رشد فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی دولت تکامل یافته است. در قدیم‌الایام فعالیت دولت محدود به ایجاد نظم و دفاع از کشور بود ولی به تدریج وظائف دیگری از قبیل توسعه راه‌ها و فرهنگ و بهداشت عمومی بر قلمرو فعالیت دولت افزوده گردید. از اوایل قرن بیستم دولت‌ها تکالیف اجتماعی در جمله مبارزه با بیکاری و کمک به افراد از کارافتاده را بر عهده گرفتند. مشکلات اقتصادی زمین را بر روی دخالت دولت در امور اقتصادی فراهم نمود، حتی دولت‌های امروزی در جهت تعدیل ثروت‌ها درآمدها اقدام می‌نمایند و بعضاً مالکیت تمام و یا قسمتی از منابع تولید و سرمایه‌ها را به خزانه ملیت واگذار می‌کنند.

توسعه دخالت دولت در امور اقتصادی و اجتماعی از جانبی موجب وسعت هزینه‌های عمومی گشت و از جانبی دیگر بر اختیارات دولت در بخش از دارائی‌ها و درآمدهای افراد و مؤسسات افزود، به‌طوری که میزان وصول مالیات، امروزه در حدی است که طرق دریافت آن نه تنها موجب تغییر درآمد سالانه است، بلکه روابط مالی و اقتصادی فرد را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد. از طریق نظام مالیاتی، دولت توانسته است در نحوه توزیع ثروت دخالت نماید. در وضعیت فعلی دولت برای تشویق تولید در زمان‌های بحرانی، جلوگیری از افزایش قیمت‌ها، حفظ قدرت خرید در دوره تورم و تأمین بهترین استفاده از ثروت ملی و ترویج درآمد مداخله می‌کند از این‌رو هدف مالیه دیگر صرفاً تأمین مخارج اداری نیست. دولت‌ها در حال حاضر فن‌های مالی را برای اجرای سیاست اقتصادی و اجتماعی خود بکار می‌گیرند. به سخن دیگر فنون مالی از ابزارهای مهم دخالت دولت‌ها در امور اقتصادی و اجتماعی است، بنابراین موضوع علم مالیه را در وضعیت فعلی می‌توان مطالعه کاربرد فنون مالی جهت تأمین درآمدهای ضروری برای پوشش هزینه‌های عمومی دانست که به بررسی اثرات نحوه تأمین مالی توسط دولت و آثار مداخله دولت از طریق تخصیص منابع نیز می‌پردازد.

رابطه حقوق یا مالیه از آن جهت است که علم حقوق را به‌عنوان مجموعه قواعد و مقررات حاکم به جامعه معین به دو شعبه عمومی و خصوصی تقسیم می‌نمایند. حقوق عمومی ناظر بر

روابط فرد و دولت و حقوق خصوصی ناظر بر روابط افراد با یکدیگر است. وصول مالیات به عنوان یکی از مهم ترین راه های تأمین مالی دولت، وسیله ارتباط حکومت با اتباع کشور است از این لحاظ علم مالیه با حقوق عمومی ارتباط پیدا می نماید. چون مالیات از دارائی ها و درآمدها وصول می شود و مطالعه اصول حقوقی حاکم بر دارائی ها و درآمدها در حقوق خصوصی مطرح است، مالیه عمومی با حقوق خصوصی نیز در ارتباط است. مباحث مالیه عمومی از جنبه های گوناگون مورد بررسی و مطالعه قرار می گیرد، در علم اقتصاد و مدیریت جنبه های اقتصادی و فنی مالیه عمومی موضوع بحث است (تحت عنوان اقتصاد بخش عمومی)، در رشته حقوق و علوم سیاسی جهات سیاسی و حقوقی مباحث مالیه (از حیث ارتباط مالیه با سازمان دولت و اختیارات دستگاه اداری در وصول مالیات ها) مورد نظر است. تحلیل و بررسی آثار اقتصادی مخارج عمومی و درآمدهای دولت و سهم هر یک در اقتصاد جامعه موضوع بحث اصلی قرار نمی گیرد. بیشتر به مطالعه چارچوب حقوقی وصول درآمدهای عمومی و نحوه هزینه کردن آن ها پرداخته می شود. در مباحث درآمدهای عمومی بحث عمده به مالیات ها اختصاص می یابد. به علت اولویت دیدگاه های حقوقی بر آن شدیم عنوان حقوق مالیه عمومی را برای کتاب برگزینیم. بدیعی است که این کتاب حالی از اشکال نبوده و نویسندگان ضمن عرض تشکر از خوانندگان محترم، استدعا دارند که نقض ها و خطاهای احتمالی را گوشزد نمایند تا در ویرایش های بعدی اصلاح گردند. در نهایت خرسندیم از این کتاب را به همکاران و همه عزیزانی که علاقه مند به آشنایی با مالیه عمومی پیشنهاد می شو.